
РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 323.174:378

Титаренко Т. Б.

СУТНІСТЬ ТА ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто теоретико-методологічну спрямованість формування регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг. Визначено основні принципи та завдання регіональної політики у галузі освітніх послуг.

This article depicts theoretic-methodological direction of forming of the regional policy of the development of markets of educational services. The main principles and tasks of the regional policy are identified.

Проблема формування ефективної економічної політики є найактуальнішою в умовах ринкової модернізації, глобалізації, зростаючої ролі регіонів. Найбільш вагомою детермінантою стабільності цих процесів є розвиток ринків освітніх послуг. Відтворення їх, як інфраструктурної складової регіональної економіки, відображає стан розвитку в конкретному територіально-господарському комплексі. Реалізація ринкового потенціалу сфери освіти в кожному регіоні супроводжується багатоаспектними проблемами. Одна із них - відсутність дієвого, регіонально адаптованого механізму регулювання та розвитку ринку освітніх послуг.

Вирішення існуючих проблем на ринку освітніх послуг в Україні та можливості уникнення їх в майбутньому, обумовлює необхідність формування регіональної політики розвитку регіональних ринків освітніх послуг. Базові теоретичні та прикладні аспекти формування регіональної політики висвітлені у працях зарубіжних вчених А.Маршалла, Г.Мюрдаля, М.Калдора, Я.Тімбергена, М.Фрідмана, Р.Е.Лукаса, Д.Б'юкенена, Т.Шульца [1]. У вітчизняній економічній науці дослідження теоретичних основ та розробка практичних рекомендацій щодо розв'язання проблем формування регіональної політики висвітлювали вчені-економісти: Е. Аляєв, В. Симоненко, М. Долішний, М. Чумаченко, З. Герасимчук, Я. Олійник, О. Єфремов, В.Узунов, В. Подсолоненко, Т.Миронова, О.Добровольська та інші.

Аналіз літературних джерел свідчить, що регіональна політика трактується як сфера діяльності по керуванню соціально-економічними процесами країни в просторовому, регіональному аспекті; як система цілей і дій, що спрямовані на реалізацію інтересів держави щодо регіонів [2]. Відмічається також, що регіональна політика це складова частина політики держави, яка спрямована на організацію території країни у відповідності до прийнятої стратегії [3]. Сутність регіональної політики українськими науковцями трактується як ефективне управління регіональним розвитком країни з урахуванням об'єктивних процесів, що відбуваються в регіонах, та реалізація інтересів держави відносно регіонів. При цьому поняття регіональної політики розглядається в широкому та вузькому розумінні слова [4]. Незважаючи на вагомий внесок названих вчених в аналіз проблематики регіональної політики, недостатньо дослідженими залишаються аспекти взаємозв'язку регіональної політики держави та внутрішньої політики, що здійснюється органами управління регіону з урахуванням державних інтересів та інтересів регіону в процесі розвитку ринку освітніх послуг. Що ж до питання формування регіональної

політики розвитку ринку освітніх послуг, то воно практично не досліджено в економічній літературі.

Названі проблеми та необхідність їх вирішення визначили мету дослідження - обґрунтування методологічних засад формування регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг. Досягнення зазначеної мети пов'язується з вирішенням наступних основних завдань: розкриття сутності регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг, та визначення основних принципів її формування.

На початку дослідження зазначимо, що регіональна політика передбачає формування і реалізацію державою загальнонаціональних засад щодо розвитку її регіональних врівноважених систем, а також активізацію ролі регіонів у суспільно-політичному та соціально-економічному житті держави. Мета її визначена концепцією державної регіональної політики, яка затверджена Указом Президента України від 2001 року, і полягає у створенні умов динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина, підвищення ефективності використання потенціалу регіону, удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування [5].

Зміст і напрямки регіональної політики суттєво залежать від стану економічного розвитку, це завжди дії держави спрямовані на вирівнювання умов розвитку регіонів та механізм їх реалізації. Але з іншого боку, це дуже багатовекторна політика.

За такого підходу, досліджуючи проблеми формування регіональної політики розвитку освітніх послуг, доцільно розмежувати регіональну політику держави від внутрішньої політики, яка здійснюється органами управління регіону самостійно. Автор поділяє точку зору науковців, які відмічають, що державна регіональна політика і політика регіонів взаємопов'язані і доповнюють одна одну, але інколи виникають суперечності інтересів окремих регіонів з інтересами держави у цілому. Внутрішня політика регіонів спрямована на використання всіх ресурсів даного регіону для підвищення добробуту населення, удосконалення структури матеріального виробництва, розвитку соціальної інфраструктури [6].

В рамках цих аспектів можна сформулювати основні положення регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг:

- максимальна спрямованість та територіальну організацію ринку освітніх послуг на регіональному та національному рівнях, відповідно до прийнятої стратегії розвитку;
- економічна та соціальна ефективність реалізації заходів регіональної політики розвитку освітніх послуг як для окремого регіону, так і для національної економіки у цілому;
- комплексно-пропорційна спрямованість розвитку ринку освітніх послуг, відповідно до якого повинен бути сформований господарський комплекс, в якому витримані основні галузеві і територіальні пропорції;
- сприяння поліпшення суспільного середовища, яке пов'язане з нагромадженням знань і інтелектуального капіталу суспільства.

Виходячи з цих положень, ми визначаємо регіональну політику формування ринків освітніх послуг як складову регіональної політики держави, яка проводиться органами управління регіону самостійно з узгодженням загальнодержавних органів і передбачає систему цілей, організаційно-правових та соціально-економічних заходів з метою задоволення потреб населення у якісних і доступних освітніх послугах. Вона повинна здійснюватися в межах єдиного правового простору країни і передбачає існування та розвиток суб'єктивно-об'єктивних відносин між центром і регіонами.

Досліджуючи сутність регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг необхідно розглянути такі питання:

- визначення специфіки об'єкту дослідження;
- визначення суб'єктів, в тому числі співвідношення та характер взаємодії між органами загальнодержавного та регіонального рівнів;
- визначення взаємозв'язку між ринком освітніх послуг та ринком праці.

Об'єктом регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг виступає сам ринок освітніх послуг. Сутність яких полягає в передачі знань різним індивідуумам. Продаючи ці послуги освітній заклад має можливість здійснювати цей акт купівлі-продажу з певним обсягом знань безліч разів. Обмеження полягають лише в кількості потенційних споживачів, а не в обсязі знань. Тобто, продукт діяльності освітнього комплексу - знання, який потенційно необмежений. Науковці доводять, що на відміну від інших економічних ресурсів, знання мають властивість самозростання у процесі їх споживання. Як економічний ресурс характеризуються наступним:

- знання – це суспільне благо;
- вони не зменшуються у процесі їх використання;
- самозростанням;
- невідчуженістю;
- незалежністю вартості створених знань від інтенсивності їх подальшого використання;
- швидкістю поширення та їх старінням;
- неможливістю об'єктивної оцінки знань до їх отримання;
- слабкою залежністю між вкладенням знань у виробництво нових знань і результатом;
- взаємозамінністю і взаємодоповненням;
- варіативністю використання [7].

Такі особливості цього ресурсу ускладнюють процес формування регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг. Труднощі в формуванні регіональної політики розвитку ринків освітніх послуг пояснюються і тим, що тривалий час освіта розглядалась як сфера економіки, що споживається домогосподарствами на основі перерозподілу їхніх доходів у процесі споживання. На сучасному етапі вона трактується як ланка виробництва та інвестування. Автор поділяє точку зору респондентів, які трактують функціонування освіти як базової галузі, що визначає реалізацію інноваційної моделі розвитку економіки. Інвесторами виступають зацікавлені суб'єкти. Залежно від виду інвестицій у людський капітал економісти виокремлюють такі його складові: капітал освіти, який формується на двох рівнях – загальноосвітньому і на рівні професійної освіти. Це забезпечує більш високий дохід, прискорення темпів зростання та вирішення актуальних проблем. Відбувається складний період розвитку ринку освітніх послуг. Освіті надається гуманістичний характер, формується плюралізм в освітніх структурах, а в управлінні передбачається демократичний підхід, що закладає основи децентралізації системи управління і дозволяє враховувати регіональні особливості.

Сьогодні ринок освітніх послуг це сфера обігу, або система економічних відносин з приводу купівлі-продажу освітніх послуг. Як свідчить міжнародний досвід цей ринок містить в собі два взаємодіючих сектори: державний і недержавний, або приватний сектор. Ці сектори уже сформовані і в Україні. Тому варто розрізняти два види цін (тарифів) на освітні послуги. Одні тарифи встановлюються і регулюються державою для всіх освітніх закладів за їхні послуги в рамках державних освітніх програм і стандартів. На освітні послуги недержавних навчальних закладів формуються вільні ціни. Вони можуть відхилятися в залежності від попиту і пропозиції на ці послуги.

Суб'єктами регіональної політики розвитку ринків освітніх послуг виступають центральні органи державної влади, регіональні органи державної влади та органи місцевого самоуправління. Формування регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг необхідно розглядати поетапно, враховуючи теоретичну основу, яку становлять ідеї різних шкіл економічної думки [8]. При цьому необхідно розмежовувати функції загальнодержавних та регіональних органів влади. Характер та тип моделі взаємовідносин між ними будуть визначати форму організаційного, фінансового та правового забезпечення розвитку ринку освітніх послуг. Нерівномірність розвитку регіонів України, що існує на сучасному етапі, вимагає продуманої та збалансованої державної політики, що може забезпечити рівний доступ до ринку освітніх послуг кожної людини, незалежно від місця проживання. При цьому заходи державної політики повинні базуватися на достовірній інформації обласного, районного та місцевого рівня стосовно соціально-економічної ситуації на ринку освітніх послуг кожної адміністративно-

територіальної одиниці. Тому для формування регіональної політики як державного так і місцевого рівня необхідно використовувати статистичну інформацію, яка б давала змогу проаналізувати стан розвитку ринку освітніх послуг, його співвідношення з ринком праці, та прослідкувати результати впровадження комплексу заходів державної регіональної політики.

Що стосується питання регіональної політики, яка здійснюється регіональними органами влади, то основним її завданням є глибоке вивчення та оцінка внутрішнього економічного, наукового та трудового потенціалу і розроблення комплексних правових, організаційних та економічних механізмів його реалізації та розвитку.

Таким чином, при формування регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг, в основу її розробки повинні бути закладені такі принципи:

- ефективність заходів, реалізація яких повинна мати економічний та соціальний ефект;
- поєднання процесів централізації та децентралізації влади, гармонізації загальнодержавних та регіональних інтересів;
- легітимність, яка передбачає формування регіональної політики з дотриманням вимог вітчизняної нормативно-правової бази;
- врахування прогресивних європейських тенденцій;
- системність та взаємоузгодженість децентралізації та централізації регіонального управління, поєднання ринкових та адміністративних методів управління;
- посилення гуманізації та соціалізації економіки і суспільства;
- цілісність, тобто, освітні послуги навчальних закладів повинні бути спрямовані на потреби реального сектору економіки регіону, який в свою чергу повинен бути зацікавлений в спеціалістах певного рівня кваліфікації;
- пріоритетність, що гарантує підготовку та перепідготовку спеціалістів для секторів і галузей, які є провідними в регіоні та державі.

Але водночас, слід зауважити, що на сучасному етапі актуальними є регіональні проблеми розвитку ринку освітніх послуг пов'язані з невідповідністю між стандартами і рівнем підготовки кадрів, раціональним використанням науково-інтелектуального потенціалу.

З огляду на це, основною метою регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг як складової регіональної політики держави є удосконалення і реалізація організаційно-економічного механізму відповідності ринку освітніх послуг та ринку праці. Формування та впровадження цієї політики дасть можливість забезпечити передумови для комплексного господарського розвитку регіонів через підвищення продуктивності праці.

При цьому необхідно виділити стратегічний і тактичний аспекти реалізації даної політики. Тактичний аспект полягає в збалансованості ринку освітніх послуг і ринку праці, створення сприятливих умов для успішного функціонування інституціональних структур і господарських об'єктів, та розвитку ринкових відносин між ними. Стратегічний аспект передбачає регіональне та макросоціальне обґрунтування та розробку оптимальної перспективи територіальної структури ринку освітніх послуг. Стратегія розвитку даного ринку повинна сприяти покращенню кадрового забезпечення економіки регіону і держави. За останні роки в регіонах України спостерігається невідповідність структури ринку освітніх послуг реальним потребам економіки. Це пояснюється, перш за все, відсутністю ефективної регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг, різкою зміною пріоритетів при переході до нової економічної системи. Враховуючи ці аспекти при формуванні регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг необхідно формулювати її стратегічні та тактичні завдання, що відповідають реальному стану економіки.

Характерною особливістю розвитку регіонального ринку освітніх послуг є зростання кількості філій як державних так і недержавних навчальних закладів, що мають високий статус і формують пропозицію освітніх послуг. Водночас на регіональному рівні зростає потреба в послугах додаткової професійної освіти. Ємкість цього ринку достатньо велика. Але рівновага порушується з причин неплатоспроможності суб'єктів, що формують

попит. Як приклад, деякі підприємства відмовляються за рахунок власних коштів направляти своїх працівників на перепідготовку. Разом з тим на регіональному ринку освітніх послуг відбуваються суттєві зміни у його структурі.

Ринок освітніх послуг виконує не лише економічну, але і соціальну функцію, забезпечуючи відтворення людського капіталу. Економіка України має досить високий рівень накопиченого людського капіталу, але ефективність його використання є низькою. Це проявляється як у неефективній організації праці, так і невідповідності кваліфікаційного рівня працівників і вимог робочого місця рівню продуктивності та оплати праці. Тому важливим завданням формування регіональної політики ринку освітніх послуг, за нових умов, є забезпечення інноваційного типу розвитку і саморозвитку людського капіталу, створення активних працівників - новаторів, лідерського типу. Невід'ємним завданням є також формування національної системи кваліфікацій, адаптованої до європейської, що зумовлено необхідністю реалізації стратегії навчання впродовж усього життя та усунення бар'єрів між країнами [9].

Таким чином, регіональна політика розвитку ринку освітніх послуг це система узгоджених економічних інтересів між загальнодержавними та регіональними органами управління, що передбачає формування цілей та організаційно-правових і соціально-економічних заходів з метою задоволення потреб населення у якісних і доступних освітніх послугах. Вона повинна здійснюватися в межах єдиного правового простору країни і передбачає існування та розвиток суб'єктивно-об'єктивних відносин між центром і регіонами, є складовою регіональної економічної політики.

Формування регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг повинно базуватися на науково обґрунтованих принципах, що забезпечить стратегічне прогнозування співвідношення ринку освітніх послуг та потреб ринку праці.

Реалізація завдань формування регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг буде сприяти підвищенню якості та доступності освіти; прискоренню рівня модернізації, покращенню інфраструктурного потенціалу навчальних закладів, а також дасть можливість нагромаджувати знання і інформацію, які стають головним джерелом національного багатства, а сама освіта базовою галуззю, що визначає інноваційну модель розвитку економіки.

Література:

1. Довбенко М.В. Сучасна економічна теорія (Економічна нобелелогія): Навчальний посібник.- К.: Видавничий Центр «Академія», 2005.- С.168-188.
2. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі: XX-XXI століть: нові пріоритети.- к.: Наук.дука, 2006.- С.17.
3. Чумаченко Н. Проблеми регіональної політики в Україні // Людина і політика. Український соціально-гумані-тарний журнал.- 1999.- № 3.- С.14-23.
4. Регіональна економіка: Навчальний посібник (2-ге вид. змін. і доп.) / За ред. Я.Б.Олійника.- К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2008.-
5. Концепція державної регіональної політики. Указ Президента України від 25 травня 2001 р. № 341/2001.- С.11.
6. Миронова Т.Л., Добровольська О.П., Процай А.Ф., Колодій С.Ю. Управління розвитком регіону: Навчальний посібник.- К.: Центр навчальної літератури, 2006. С.50.
7. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи С.І.Бандур, Т.А.Заяць, В.І.Куценко та ін. За ред. д-ра екон. наук, проф.чл.- Кор.НАН України Б.М.Данилишина – 2-ге вид. доповн. і переробл. Черкаси: БРАМА-Україна, 2006. С. 218.
8. Братута О. Реформування державної регіональної політики в Україні з урахуванням досвіду економічно розвинутих країн // Регіональна економіка.- 2002. - № 1.- С.57-65.
9. Вакарчук І. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи // Вища школа.- 2008.- № 3.- С. 3-15.

*Рекомендовано до публікації
д.е.н., професором Дубіщевим В.П. 16.12.2008*

*Надійшла до редакції
22.12.2008*